

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie

Experimentálne overovanie

Správa z priebežného hodnotenia experimentálneho overovania integrácie zdravotne znevýhodnených a intaktných detí v špeciálnom predškolskom zariadení

Garant: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave

Zodpovedný riešiteľ: PhDr. Katarína Zborteková

Spoluriešitelia: PhDr. Ľubica Kročanová, Mgr. Mária Benová, Mgr. Michaela Janáková,

Úvod

V poslednom období sa stále častejšie na politickej i legislatívnej úrovni stretávame s názormi, že integrované resp. inkluzívne vzdelávanie je potrebné maximálne rozširovať, žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami umiestňovať do štandardných škôl a špeciálne školy rušiť resp. zachovať iba v minimálnej miere. Argumentuje sa ušľachtilými cieľmi - elimináciou segregácie, zvyšovaním kvality vzdelávania. Ekonomické a finančné dôvody sa spomínajú iba okrajovo, i keď tie sú v čase hospodárskej a finančnej krízy rozhodujúce.

Vzdelávanie žiakov so zdravotným znevýhodnením spolu so zdravými rovesníkmi v školách bežného typu je u nás všeobecne akceptované a relatívne dobre legislatívne ošetrené. Pri praktickej realizácii sa však stretávame s viacerými okolnosťami, ktoré tento proces komplikujú (nedostatočné materiálne, odborné a personálne zabezpečenie, neuspokojivá kvalita vzdelania a sociálna izolácia integrovaných), načo upozorňujú viaceré naše i zahraničné výskumy a tiež závery štátnej školskej inšpekcie. Zastávame názor, že k zásadným rozhodnutiam v tomto smere je potrebné pristupovať po zvážení objektívnych zistení a s ohľadom na skutočné potreby detí s postihnutím. Jednou z možností ako optimalizovať proces integrácie je aj tzv. obrátená integrácia, ktorej efektívnosť overuje tento experiment.

Experimentálne overovanie sa uskutočňuje na základe „Dohody o experimentálnej činnosti“ v šk. rokoch 2010/11 až 2014/2015 medzi Spojenou školou internátnou pre sluchovo postihnuté deti a deti s narušenou komunikačnou schopnosťou na Hrdličkovej ulici v Bratislave a Výskumným ústavom detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave. Dohoda bola schválená prednostkou Krajského školského úradu v Bratislave a generálnym riaditeľom Sekcie regionálneho školstva MŠ VV a Š SR v máji 2010.

1. Cieľ overovania

Cieľom experimentálneho sledovania je:

- 1) osvetliť efekt spoločnej školskej integrácie na rozvoj intaktných detí a detí so špeciálnymi potrebami,
- 2) identifikovať špecifiká vzájomnej interakcie, s predpokladom, že možnosť dlhodobého pravidelného vzájomného kontaktu povedie u detí :
  - k formovaniu vlastnej sociálnej a komunikačnej kompetencie,
  - k zvyšovaniu vnímavosti a senzitivity voči špecifickým potrebám ľudí s postihnutím
  - k adekvátnej voľbe stratégií pri poskytovaní pomoci
  - k osvojovaniu si prosociálnych zručností a prosociálneho správania
  - k nadobúdaniu pozitívnych pocitov ako aj k zvyšovaniu sebavedomia, ktoré so sebou prosocialita prináša

2. Predmet overovania

Predmetom experimentálneho overovania je model tzv. **preventívnej alebo obrátenej integrácie**, kedy sú do školského zariadenia pre sluchovo postihnuté deti a deti s narušenou komunikačnou schopnosťou zaradené aj deti bez postihnutia. Výhodou tejto formy integrácie je skutočnosť, že výchovno-vzdelávací program môže prebiehať v prostredí vybavenom potrebnými učebnými pomôckami a realizujú ho odborne pripravení špeciálni pedagógovia.

3. Cieľová skupina

V rámci ŠMŠ, ktorá je organizačnou zložkou Spojenej školy internátnej boli okrem tried pre deti so sluchovým postihnutím a deti s narušenou komunikačnou schopnosťou vytvorené dve triedy pre počujúce deti. V nich boli v tomto šk. roku individuálne začlenené dve deti s narušenou komunikačnou schopnosťou a jedno dieťa s poruchou sluchu. Preventívna integrácia prebieha nielen v triedach s intaktnými deťmi, ale aj v rámci spoločných aktivít všetkých detí, ktoré navštevujú predškolské zariadenie. Deti zo špeciálnych tried sa kontaktujú spolu s intaktnými denne v rámci voľnočasových aktivít, pri športových aktivitách na ihrisku a v plaveckom bazéne, pri príprave besiedok pre rodičov, na výletoch, návštevách kultúrnych podujatí či spoločnom pobyte v škole v prírode.

4. Predpokladané výsledky overovania.

- V predškolskom veku každé dieťa prežíva jedno zo sociálne najvýznamnejších vývinových období, chce sa intenzívne zapájať do vrstovnickeho prostredia a utvárať si sociálne kontakty s deťmi aj s dospelými. Očakáva sebakpresadenie a akceptáciu u rovesníkov.
- Dieťa postihnuté stratou sluchu okrem toho, že si osvojuje v predškolskom veku elementárne zručnosti a návyky rovnako ako zdravé deti, má možnosť rozvíjať komunikačné zručnosti a svoje prvé rečové kompetencie. Spoznáva bežné rečové vzory a pokúša sa o ich imitáciu, rozširuje si aktívnu a pasívnu slovnú zásobu, učí sa rečovým stereotypom a ich praktickému používaniu, získava každodennú skúsenosť s bežnou hovorenou rečou, učí sa jej porozumieť, a tiež dorozumieť sa so svojim okolím.
- Medzi zdravými rovesníkmi má sluchovo postihnuté dieťa príležitosť vstupovať do interakcií a vytvárať si sociálne väzby a vzťahy s nimi. Učí sa orientovať v detskej skupine a podieľať sa na jej činnosti (na spoločných hrách alebo iných činnostiach vyžadujúcich kooperatívnosť). Práve spôsobilosť postihnutého dieťaťa k interakciám so zdravou detskou populáciou je mierou úspešnosti sociálneho začlenenia.

5. Použité metódy, formy a postupy overovania

Režim dňa je prispôsobený potrebám detí a nelíši sa od režimu dňa v bežných materských školách. Zohľadňujú sa špecifiká a individuálne potreby všetkých detí. Okrem samostatných činností počas jednotlivých zamestnaní trávia deti so špeciálnymi vzdelávacími potrebami a intaktné deti časť dňa spoločnými aktivitami najmä pri ranných a popoludňajších hrách a pri už vyššie spomínaných činnostiach. S deťmi pracujú odborne erudované učiteľky so stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním. V práci s deťmi postupujú podľa programu ISCED 0 – predprimárneho vzdelávania nultého stupňa. Plnia základné výchovno-vzdelávacie ciele ako rozvoj psychomotoriky, poznania, emocionality, sociability a tvorivosti v rámci celostného prístupu k osobnosti dieťaťa a cielene sa zameriavajú aj na rozvoj vzájomného poznania, empatie, tolerancie a kooperácie medzi zdravými a postihnutými deťmi. Tieto ciele naplňajú pre deti prirodzenou formou v rámci hrových aktivít.

V každodennej práci s deťmi sa ako účinné osvedčili nasledovné aktivity:

- usmerňovanie hry (prináša väčší úžitok než voľná hra, na ktorej sa učiteľka nezúčastňuje),
- informovanie nepočujúceho dieťa o tom, čo sa počas hry (príp. inej činnosti) deje, aj o tom, čo robia iné deti ,
- pružná identifikácia podnetov prichádzajúcich od dieťaťa so stratou sluchu, neprehliadanie, snaha im porozumieť a primerane na ne reagovať,
- udržiavanie očného kontaktu s dieťaťom počas komunikácie,
- povzbudzovanie dieťaťa k aktivite (poverovanie ho úlohami alebo vodcovskou rolou pri skupinových aktivitách),
- vedenie zdravých detí k tomu, aby dokázali rozpoznať signály, ktoré sluchovo postihnuté dieťa vysielajú ,

- orientovanie počujúcich detí na pomoc, dohodu a kompromisy v záujme dobrej koexistencie s postihnutým dieťaťom,
- uplatňovanie menej zbytočných kontrolných mechanizmov, pôsobenie skôr facilitačne na úkor direktívnosti, čo zlepšuje vzájomné interakcie detí.

6. Finančné, materiálne a personálne zabezpečenie overovania

Výhodou experimentu a ocenením vedenia školy je skutočnosť, že napriek dlhodobému nedostatku finančných prostriedkov v školstve, jeho realizácia prebieha pri zabezpečení potrebných materiálnych a personálnych podmienok. Školské zariadenie disponuje logopedickými triedami a špeciálnymi interaktívnymi programami na rozvoj reči (na tvorbe ktorých sa podieľajú učitelia školy), v triedach sú zosilňovacie zariadenia zvuku, predškólači môžu využívať špeciálne učebne na pohybovo-rytmickú výchovu, ktorá napomáha rozvíjať hovorenú reč a pod. Najdôležitejšia je však vzájomná spolupráca skúsených pedagógov a špeciálnych pedagógov. Táto skutočnosť kontrastuje s realitou bežných škôl, kde na prácu s integrovanými sluchovo postihnutými deťmi nie je väčšina pedagógov doposiaľ odborne ani materiálne pripravená. Pre všetky deti, ich rodičov i učiteľov je k dispozícii psychologické poradenstvo a intervencia. V prípade potreby je aj počujúcim deťom poskytovaná logopedická či iná špeciálno-pedagogická starostlivosť.

Finančné a materiálne zabezpečenie je hradené z rozpočtu školy, z projektov a zo sponzorských finančných prostriedkov.

8. Výsledky priebežného hodnotenia

V šk. roku 2011/2012 navštevovalo dve integrované triedy spolu 36 počujúcich detí a tri deti so špeciálnymi vzdelávacími potrebami (19+1, 17+2). V triede pre sluchovo postihnutých bolo 11 žiakov a v triede pre deti s narušenou komunikačnou schopnosťou 8 detí.

Integrovaní žiaci boli zaradení do bežných tried na základe dohody vedenia školy so zákonnými zástupcami detí.

Pedagogická starostlivosť o integrované deti sa primárne sústredila na rozvoj ich jazykových a komunikačných kompetencií. Deťom bola poskytovaná pravidelná individuálna logopedická starostlivosť, v rámci skupiny sa zúčastňovali sluchovo-rytmickej výchovy, rozvíjali si schopnosť odzerania z úst hovoriaceho, osvojovali si posunky i základy hovorenej reči. V komunikácii s deťmi sa postupuje formou totálnej komunikácie a bilingválnej metódy. Počujúce deti boli vedené k tomu, aby v kontakte s hendikepovanými rovesníkmi zreteľnejšie artikulovali, rozprávali hlasnejšie, pomalšie a v kratších vetách, pri rozhovore udržiavali primeraný očný kontakt a presvedčili sa, či im ich kamarát správne porozumel.

Učiteľky využívali osvedčené námetové hry zamerané na podporu kooperatívnych aktivít, empatie a vzájomného poznania. Zámerom bolo skvalitnenie vzájomných interakcií v prirodzenej hrovej situácii. Hry boli zamerané na uvedomovanie si niektorých zmyslových funkcií, na schopnosť začleniť sa do skupiny, spolupracovať v nej a správať sa ústretovo. Vytvorilo sa tak vhodné prostredie na vzájomné spoznávanie sa detí, ktoré môže viesť k rozvíjaniu zmyslu pre kamarátstvo, priateľské vzťahy, združovanie sa, vedenie dialógu či komunikácie, vzájomnú súčinnosť (schopnosť spolupracovať a dohodnúť sa), aj citlivé správanie a reagovanie s ohľadom na ostatných, súcitenie s druhým (rozpoznávanie jeho pocitov a ich rešpektovanie) či ochotu pomáhať, pripravenosť o niekoho sa starať, niekoho chrániť alebo povzbudzovať. Deti v hrových situáciách dostávali podnety ako citlivo reagovať vzhľadom k ostatným kamarátom v skupine, učili sa vychádzať s druhými, aj im ochotne pomôcť, keď to bolo potrebné. Deti získavali skúsenosť ako súčasne prežívať súhru s ostatnými pri hre a zároveň ich tolerovať. U detí sa tak vytvárali príležitosti k formovaniu rôznych druhov sociálnych spôsobilostí ako schopnosť citlivo konať a správať sa, schopnosť kooperovať v skupine, pripravenosť k starostlivosti a pomoci druhým.

Na základe nášho pozorovania, výpovedí učiteliek a rodičov detí sme zaznamenali pozitívne zmeny v správaní počujúcich detí, ktoré sa učili vnímať a rešpektovať odlišnosť, osvojovali si základy prosociálneho správania – boli vnímavejšie na potreby svojich spolužiakov, pomáhali im pri edukačných i sesaobslužných aktivitách, poskytovali im rečový vzor, opravovali ich rečový prejav, učili sa posunkový jazyk. Prípadné konflikty sa riešili vysvetľovaním, so zámerom porozumenia situácii a motívov správania. Integrované deti napredovali rýchlejšie v osvojovaní si rečových a sociálnych kompetencií než ich rovesníci v špeciálnych triedach. Učili sa prekonávať bariéry počujúceho sveta, zvyšovala sa ich frustračná tolerancia.

Individuálne zhodnotenie:

Jakub H. – 5;9 ročný chlapec z počujúceho a podnetného rodinného prostredia, s prelingválnym stredne ťažkým sluchovým postihnutím a oneskoreným motorickým vývinom pre prekonanú DMO. Intelektový potenciál v pásme vyššieho priemeru. Do integrovanej triedy bol zaradený po roku v špeciálnej triede. V priebehu pravidelnej školskej dochádzky sa zlepšila schopnosť sluchovej percepcie a diferenciacie, úroveň porozumenia hovorenej reči, vyjadrovacie schopnosti a sociálna adjustácia v kolektíve počujúcich. Menej úspešný bol rozvoj jemnej motoriky a grafomotoriky vzhľadom na DMO v anamnéze. Pri výtvarných a kresebných činnostiach dieťa rýchlo strácalo trpezlivosť a motiváciu, bolo kritické a nespokojné so svojimi výtvormi, neverilo si, že precvičovanú činnosť zvládne. Jakubko sa v kolektíve počujúcich rovesníkov stal pribojnejší a nebojácnejší, v sociálnych a hrových aktivitách uprednostňoval svoju počujúcu sestru.

Klára Tereza K. – 5;3 ročné dievčatko s vývinovou dysfáziou, v náhradnej starostlivosti starých rodičov pre psychickú poruchu matky. Do detského kolektívu sa začlenila veľmi dobre, bola rovesníkmi akceptovaná. Aktívne sa zapájala do všetkých edukačných aktivít. Zmeny vo vývine reči nie je možné objektívne zhodnotiť, pre veľmi časté a dlhé výpadky v školskej dochádzke z rodinných dôvodov. Pre zhoršenie zdravotného stavu starej mamy bude dieťa v budúcom šk. roku navštevovať MŠ v blízkosti bydliska. Ostáva v starostlivosti klinického logopéda a psychológa.

Michaela P. – 5;7 ročné dievčatko so špecificky narušeným vývinom reči – (expresívna porucha). Intelekt v norme, s nerovnomerným vývinom kognitívnych funkcií- neverbálne schopnosti sa vyvíjajú dynamickejšie než verbálne. Dieťa je dobre osobnostne disponované, vie sa v detskom kolektíve vhodne presadiť, je samostatná, aktívna, empatická, dokáže vyjadriť a obhájiť svoje pocity a názory, v konfliktných situáciách postupuje konštruktívne. Rečový prejav je naďalej dyslalický, vyjadruje sa v jednoduchších 2-3 slovných vetách, slovná zásoba nezodpovedá fyzickému veku. Pobyt v integrovanej triede jej prospieva, dieťa profituje z rečových vzorov rovesníkov a pravidelnej logopedickej starostlivosti. Na intenzívnejšiu stimuláciu vývinu reči bola rodičom odporučená aj spolupráca so špecializovaným zariadením Dialóg, ktorú rodičia pre nedostatok finančných prostriedkov odmietli.

9. Záver

Odborná i laická zainteresovaná verejnosť sa zhodnú v tom, že :

- mladšie intaktné deti bezprostrednejšie akceptujú postihnutie v porovnaní so zdravým dieťaťom staršieho veku,
- menšie dieťa so zdravotným znevýhodnením sa medzi zdravými vrstovníkmi správa prirodzenejšie a spontánnejšie, aj sa medzi nimi ľahšie presadí, neposudzuje a nehodnotí sa totiž jeho školská výkonnosť a úspešnosť,
- zlepšovanie verbálnych schopností úzko súvisí s napredovaním v kognitívnej oblasti a prejavuje sa pozitívne aj na poznávacích procesoch dieťaťa.

Dieťa so zdravotným postihnutím nezískava zo školskej integrácie profity pre svoj kognitívny a osobnostný vývin automaticky, iba na základe svojho umiestnenia v školskom zariadení bežného typu. A nedeje sa tak ani pri obrátenej integrácii. Je potrebné individuálne posúdiť danosti a potreby každého dieťaťa, stanoviť si špecifické výchovné ciele a v úzkej spolupráci a interakcii všetkých zúčastnených dieťa - rodič - učiteľ - špeciálny pedagóg – logopéd a psychológ ich naplňať prípadne korigovať. Tento cieľ sa darí naplňať v rámci experimentu vďaka odborným kvalitám zúčastnených pedagógov a materiálnych podmienok , ktoré zabezpečuje vedenie školy.

Bratislava, 28. 8. 2013

.....
PhDr. Katarína Zborťeková